

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole

Af Trine Ankerstjern og
Mette Høgh Stæhr

UNDERSVINGNS
MINISTERIET

B U P L

Indhold

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole

Målgruppe	4
Læsevejledning	4
De 4 kerneområder	4
Det fremadrettede arbejde	5

Børn og unge i dag

Børne- og ungesyn	6
Samfundsmæssige og institutionelle vilkår og betingelser	6
4 gennemgående temaer i pædagogers faglighed	7
Pædagoger har et bredt læringssyn	7
Pædagogisk nysgerrighed	7
Fællesskaber og aktiviteter	7
Samarbejde på tværs	8

4 pædagogfaglige kerneområder

Kerneområde 1: Fællesskaber

Inkluderende læringsfællesskaber og deltagelsesmuligheder	9
Børn og unge som medskabere	10

Kerneområde 2: Relationer

Relationer på tværs	11
Legende samvær	11
Det professionelle relationsarbejde	11
Forældresamarbejde	12

Kerneområde 3: Trivsel 13 |

Trivsel og læring	13
Tillid	13

Kerneområde 4: Dannelse 15 |

Dannelse til ansvar, fællesskab og medbestemmelse	15
Indsigt i børns og unges interesser	16
Tæt på – og på afstand	16

Brug pædagogfagligheden

Pædagogers faglighed i fritid og skole er central	17
Hvordan udnyttes potentialet i pædagogers faglighed?	18

Bibliografi	19
-------------------	----

Forord

Fritidsinstitutioner og skoler er de seneste år rykket tættere på hinanden. Det har medført et behov for at tydeliggøre, hvad der karakteriserer pædagogfagligheden, og hvordan den kommer til udtryk.

I dag spiller cirka 15.000 pædagoger en aktiv og central rolle i såvel fritiden som i skolen. Pædagoger arbejder med alle børn og unge, de varetager understøttende undervisning, og de indgår i faglig undervisning og skaber sammenhæng mellem børns fritid og skole. Som Grundlag for pædagogfaglighed her viser, er det hele tiden med børns fællesskaber, relationer, dannelse og trivsel for øje.

Der er brug for alle fagligheder, når vi skal sikre børns og unges udvikling, læring og trivsel. Og det arbejde sker ikke kun i skolen, men løftes i høj grad også i fritidsinstitutionerne. Begge steder udvikler børn og unge kompetencer, som de skal bruge senere i livet.

I folkeskolens formålsparagraf står der blandt andet, at formålet er at skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så børnene og de unge udvikler erkendelse og fantasi, får tillid til egne muligheder og en baggrund for at tage stilling og handle. Og samtidig skal eleverne forberedes til videre uddannelse, deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre.

Disse dele af formålet kalder både på pædagogfagligheden i fritid og skole, men også på et styrket pædagog-lærer-samarbejde med respekt for de forskellige fagligheder.

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole var aldrig blevet til uden engagerede pædagoger og ledere, der har deltaget i læringslaboratorier over hele landet. Der skal lyde en stor tak til dem.

Ligeledes har projektets ekspertgruppe givet værdifuld feedback undervejs i processen.

Vi håber, at **Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole** kan skabe lokale debatter og drøftelser om, hvordan pædagoger kan bidrage til børns og unges trivsel og læring i fritidsinstitutionerne og i skolen. Vi opfordrer til, at pædagoger, lærere, ledere og kommunale forvaltninger diskuterer, hvordan pædagogfagligheden indgår i løsningen af de fælles opgaver sammen med lærerne.

Der er brug for både dygtige pædagoger og lærere for at understøtte, at alle børn trives og bliver så dygtige som de kan.

*Undervisningsminister Merete Riisager og
Formand for BUPL Elisa Rimpler*

GRUNDLAG FOR PÆDAGOGFAGLIGHED I FRITID OG SKOLE

Projektet er et resultat af et samarbejde mellem
BUPL, Undervisningsministeriet og
Professionshøjskolen Absalon.

Formålet med projektet er at tydeliggøre pædagogernes
faglige bidrag i skole og fritid og beskrive det
pædagogiske grundsyn.

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og
skole er skabt ud fra et ønske om at give input
til den videre udvikling af pædagogers
arbejde i skole og fritid.

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole beskriver og illustrerer, hvordan pædagogers arbejde med børns og unges liv på tværs af fritid og skole har betydning for deres trivsel, for deres udvikling og for deres læring – kort sagt for deres daglige velbefindende og på længere sigt deres livschancer og muligheder. Pædagoger har ansvaret for at støtte, guide og udfordre børns og unges levede liv i fritidsinstitutioner og skoler og derfor også for at tilrettelægge hverdagen, så den matcher de udfordringer og behov, som børn og unge møder.

Det fordrer en tydelig faglighed på det fritids- og skolepædagogiske område. Det følgende beskriver det pædagogfaglige grundlag for de pædagoger, der arbejder i fritid og skole, samt det potentiale der er i at arbejde i både fritids- og skolearenaen.

Målgruppe

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole henvender sig til alle, der er nysgerrige på, hvad pædagogers faglighed bidrager med i arbejdet med børn og unge på tværs af fritid og skole, og specielt til pædagoger, lærere, skoleledere og pædagogiske ledere indenfor begge områder.

Grundlaget kan anvendes som en tydeliggørelse og eksplicitering af, hvad pædagogfagligheden bidrager med i en skole- og fritidskontekst, og som et udgangspunkt for analyser og refleksioner over den daglige praksis med henblik på fortsat udvikling.

Læsevejledning

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole indledes med et afsnit om børn og unge i dag. Denne del danner rammen for forståelsen af det felt, som pædagoger bevæger sig i. Her skitseres de samfundsmæssige og institutionelle vilkår og betingelser, som er væsentlige for at forstå børns og unges liv i dag. Samtidig giver det et blik på et børne- og ungesyn, som skaber afsæt for pædagogikken.

I dette afsnit får du ligeledes indblik i en række tværgående temaer for pædagogfagligheden. Herefter præsenteres 4 kerneområder, som er helt centrale i pædagogers arbejde i fritidsinstitutioner og skole, og som spiller en særlig rolle i deres arbejde med børn og unge.

De 4 kerneområder

Kerneområderne er henholdsvis fællesskaber, relationer, trivsel og dannelse. De beskrives hver for sig, men det er selvfølgelig uomtvisteligt, at i pædagogers daglige arbejde med børn og unge væver disse 4 områder sig ind i hinanden som uadskillelige størrelser, derfor kan de heller ikke undgå det heri. Når det alligevel fastholdes at forsøge at beskrive dem hver for sig, er det for at give de enkelte områder både indhold og ordlyd i en tydeliggørelse af netop pædagogers arbejde og den dertilhørende pædagogfaglighed i fritid og skole.

EKSPERTGRUPPE

Anja Hvidtfeldt Stanek, lektor.

Institut for psykologi, Syddansk Universitet

Pernille Hviid, lektor.

Institut for psykologi, Københavns Universitet

Andy Højholdt, lektor.

Københavns Professionshøjskole

Birgit Andersson, lektor.

Institut for uddannelsesvidenskab,
Umeå Universitet, Sverige

Det fremadrettede arbejde

Den sidste del indeholder det, man kan forstå som en opsamlende del. Den har vi kaldt '*Brug pædagogfagligheden*'. Her trækker vi trådene fra de 4 kerneområder og samler og indkredser pædagogernes faglighed i fritid og skole. Samtidig peges der fremad med udgangspunkt i dette grundlag og med en opfordring til at sætte pædagogfagligheden på dagsordenen i fritid såvel som i skole.

BAGGRUND FOR GRUNDLAG FOR PÆDAGOGFAGLIGHED I FRITID OG SKOLE

Undervisningsministeriet og BUPL indgik i efteråret 2017 en aftale med Professionshøjskolen Absalon om at undersøge og indkredse det pædagogiske grundlag, der er blandt pædagoger, som arbejder i fritid og skole, med henblik på at tydeliggøre pædagogernes faglighed.

Professionshøjskolen Absalon har udarbejdet et litteraturstudie, der peger på en række kendetegn ved pædagogfagligheden, som er karakteristisk for den praksis, der er for pædagoger på skole- og fritidsområdet.

Professionshøjskolen Absalon har på den baggrund gennemført 9 læringslaboratorier 9 forskellige steder i landet med pædagoger og ledere fra indskoling, mellemtrin og udskoling.

Professionshøjskolen Absalon har analyseret og bearbejdet de mange udsagn fra pædagoger i praksis og på den baggrund formuleret nærværende Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole.

Professionshøjskolen Absalon ønsker at takke ekspertgruppen, som har givet kyndig sparring til alle projektets processer.

Børn og unge i dag

Grundlag for pædagogers faglighed i fritid og skole tager udgangspunkt i et børne- og ungesyn, der vægter alsidig udvikling, demokrati og dannelse (jf. folkeskolelovens formålsparagraf og dagtilbudslovens afsnit 4, stk. 10) samt de samfundsmæssige og institutionelle vilkår og betingelser, som børn og unge vokser op i.

Udover beskrivelsen af børne- og ungesyn samt institutionelle og samfundsmæssige vilkår sættes der i dette afsnit fokus på 4 temaer for pædagogers faglighed. Både børne- og ungesyn samt de 4 temaer bygger på det gennemførte litteraturstudie, empirien fra de afholdte læringslaboratorier samt sparring og feedback fra ekspertgruppen.

Børne- og ungesyn

Pædagogikkens grundlag og udgangspunkt er det hele barn/den hele unge, og for pædagoger betyder det et fokus på børns og unges udvikling, trivsel og fællesskaber.

Udvikling handler generelt om, at pædagoger både har et individuelt og et sociokulturelt udviklingssyn på børn og unge. Fysisk, socialt, emotionelt og kognitivt udvikler børn sig individuelt og i forskellige hastigheder, og udviklingen afhænger i mindst lige så høj grad af de deltagelsesmuligheder, som børn og unge har, samt de sociale, kulturelle og økonomiske betingelser, det foregår under.

Trivsel handler generelt om, at det enkelte barn eller den unge skal leve et sundt og velfungerende liv, hvor de imødekommes og forstås. Trivsel giver børn og unge lyst til at lære og er en forudsætning for, at de kan udvikle sig med udgangspunkt i deres individuelle muligheder og ressourcer.

Fællesskaber handler generelt om, at børn og unge i dag lever deres liv på tværs af en lang række kontekster, eksempelvis fritidsinstitution, skole og familie og deres liv sammen med andre børn og unge. Kammeratskabsgruppen og de sociale relationer til andre børn og unge har derfor en central betydning for deres udvikling, trivsel og læring, og adgangen til og deltagelsen i fællesskaber er afgørende for dette.

Børn og unge skal altså i denne sammenhæng forstås ud fra de sammenhænge, de indgår i, og ikke mindst de betingelser, de har for at handle. For børns og unges deltagelse gælder det, at betingelserne for deltagelse skabes af fællesskaberne og i fællesskab.

Samfundsmæssige og institutionelle vilkår og betingelser

Samfundsmæssige og institutionelle vilkår har med tiden medført, at børn og unge lever på tværs af mange forskellige sammenhænge og indgår i mange former for fællesskaber. Fritidsinstitutioner og skoler skal derfor understøtte et børne- og ungeliv, hvor alle oplever at være en del af et fællesskab, være i trivsel, have venner og føle sig set, forstået og hørt. Børns og unges trivsel har betydning for deres læring, deres daglige velbefindende, deres livschancer og muligheder.

Pædagogers arbejde skal i vid udstrækning handle om, hvordan de gennem aktiviteter og inddragelse kan medvirke til at skabe disse fællesskaber og udviklingsmuligheder. Tiden i skole og fritid udgør vilkår og betingelser, der skal bidrage til børns og unges deltagelse og oplevelse af medansvar, og at de sikres rettigheder og pligter i et samfund med frihed, ligeværd og demokrati.

Man kan på mange måder sige, at pædagoger i fritidsinstitutioner og skoler bygger broer. De ser børn og unge i mange forskellige kontekster og relationer og får derved et helhedssyn på børn og unge.

4 gennemgående temaer i pædagogers faglighed

1 Pædagoger har et bredt læringsyn

Pædagoger har et bredt syn på læring. Læringssynet baserer sig på en forståelse af, at læring sker gennem kommunikation, udveksling og sociale interaktioner. Den pædagogiske tradition baserer sig ligeledes på, at det er i orden at begå fejl, at være undersøgende og at kunne slippe fantasien løs gennem eksperimenteren og aktiviteter i spændingsfeltet mellem det planlagte og spontane. De kreative og skabende aktiviteter inde som ude, som pædagoger arbejder med, bidrager netop til dette og udvikler samtidig praktiske kompetencer hos børn og unge.

Pædagogers arbejde med læring i fritid og skole skal være fokuseret på tilegnelsen af kulturelle værdier, kundskaber, færdigheder og handlemønstre med respekt for såvel det kognitive som det sociale og emotionelle.

Pædagogers arbejde med læringsaktiviteter skal samtidig tage ansvar for børns og unges trivsel, fordi det har betydning for deres motivation og faglige læring.

At pædagogerne er blevet en del af skolen, har forandret måden at være pædagog på, og det har bygget bro mellem fritid og skole. Den fagligt stærke pædagog har rekonstrueret sin måde at arbejde på i fritidsdelen, så det kan benyttes som fagligt afsæt i skolen. Det sker ved at fastholde faglige forholdemåder og etablere læringsmiljøer. Pædagoger tager afsæt i det, som børn og unge gerne vil og er optagede af, og de tilrettelægger med afsæt i både de planlagte og spontane læreprocesser.

Pædagoger skal bidrage til og sikre, at der etableres læringsfællesskaber på tværs af alder, hvilket pædagogikken i fritidsdelen har stærke traditioner for. Pædagogfagligheden er derfor et væsentligt bidrag til skolens måde at organisere børns og unges læringsfællesskaber.

2 Pædagogisk nysgerrighed

En del af pædagogernes faglighed tager afsæt i en nysgerrighed overfor sociale dynamikker hos børn og unge og i deres indbyrdes relationer.

Pædagogers faglige nysgerrighed har direkte betydning for de interventioner, der sker i både fritid og skole. Den medfører typisk, at pædagogers interventioner retter sig mod de årsager og sammenhænge, som ligger til grund for børns og unges trivsel og mistrivsel.

Pædagogers arbejde fordrer derfor en generel interesse i forhold til børne- og ungeliv og med den professionelle tilgang en oprigtig optagethed og nysgerrighed på at få indblik i børns og unges kultur. Denne nysgerrighed skal fastholdes og videreudvikles som et særligt fagligt greb og som en del af pædagogers dømmekraft.

3 Fællesskaber og aktiviteter

Et særligt træk ved pædagogers faglighed er, at pædagoger arbejder bevidst med at støtte og udfordre børn og unge i deres valg og fravalg af fællesskaber og aktiviteter.

De har opmærksomhed på, hvad børn og unge er optagede af, og på deres venner og interesser. De støtter op om disse elementer og har samtidig fokus på at udfordre børn og unge med en form for afstemt

påvirkning, som retter sig mod at give lyst eller udfordre ulyst. Pædagoger motiverer, insisterer og inviterer, når de åbner fællesskaber og nye aktiviteter op. Dette er helt afgørende, hvis pædagoger i fritid og skole skal lykkes i deres arbejde.

Fokus på børns og unges deltagelsesmuligheder er helt centralt og må derfor aldrig forskydes eller nedprioriteres. Pædagogers arbejde består også i at kunne eksperimentere og producere noget sammen, men altid med det mål at åbne fællesskaber op og skabe deltagelses- og læringsmuligheder. Samtidig skal de være brobyggere mellem de daglige overgange for alle børn og unge både i fritid og skole.

4 Samarbejde på tværs

Den særlige pædagogiske indsigt i børne- og ungeliv er helt central i det tværprofessionelle og tværsektorielle samarbejde. Her bidrager pædagoger med viden om, hvor barnet eller den unge er i sit liv, hvad det er, der motiverer dem, hvor de er i forhold til trivsel og relationer, eller hvordan de fungerer i fællesskabet.

Hvad enten der er tale om det daglige samarbejde mellem pædagoger og lærere eller andre instanser som PPR eller SSP, betyder det, at pædagoger har en helt særlig mulighed og et ansvar for at levere viden om det hele barn/den hele unge i forhold til barnets/den unges liv på tværs af kontekster.

” Det er alfa og omega, at vi er med i de samtaler (vurderinger af unges uddannelsesparathed), fordi vi oplever de unge i mange forskellige sammenhænge. Vi ved noget om deres sociale kompetencer og deres almene trivsel. Fx kan Per helt vildt meget med trommerne i klubben, her oplever vi ham som motiveret og dedikeret og som en, der bidrager til et fællesskab omkring det at skabe musik. Skolen kan nogle gange have et lidt snævert blik på faglighed. Måske er han parat til noget andet end det, de tror, han skal være parat til?”

(Pædagog i udskolingen)

Pædagoger kan derved bidrage til, at børn og unge føler sig set og hørt i de livssituationer, som de befinder sig i, og at de bliver mødt med tillid og føler trykthed.

Noget, som er helt centralt i pædagogers arbejde, er altså, hvordan der tales om børn og unge i det tværprofessionelle og tværsektorielle samarbejde.

Dette spiller en vigtig rolle i forhold til at nuancere vurderinger og italesætte ressourcer og potentialer hos børnene og de unge, inden der igangsættes indsatser.

Med afsæt i ovenstående beskrivelser af pædagogfaglige fællesnævner i fritid og skole uddybes i det følgende 4 kerneområder i pædagogers arbejde i fritid og skole. De 4 områder er udvalgt gennem litteraturstudier og ved hjælp af de gennemførte læringslaboratorier – under kyndig sparring med ekspertgruppen.

De 4 centrale kerneområder er:

- Fællesskaber
- Relationer
- Trivsel
- Dannelse

4 pædagogfaglige kerneområder

Pædagoger på 6-18-årsområdet arbejder i dag såvel i fritidsinstitutioner som i skolen. Udover at varetage den understøttende undervisning i skolen indgår pædagogerne ofte i den faglige undervisning .

I det følgende sættes der fokus på de 4 kerneområder, der er helt centrale for den faglighed, som pædagoger bringer i spil i fritid og skole. Som tidligere nævnt beskrives kerneområderne hver for sig, velvidende at de hænger uløseligt sammen.

Også her bygger afsnittet på den viden, der er opnået igennem litteraturstudiet og læringslaboratorierne samt drøftelser og sparring med ekspertgruppen.

Kerneområde 1: **Fællesskaber**

” Intet barn vælger at gå rundt alene, og derfor taler vi for eksempel før et frikvarter om, hvor monsterlegen foregår, hvor børnene mødes i skolegården, hvad der foregår på Snurrerundt-legepladsen, og prøver på anden vis at hjælpe børn ind i legerelationer. Men der skal også gives plads til, at børn selv kan finde på aktiviteter, som voksne slet ikke har fantasi til at forestille sig'. (Pædagog fra indskolingen)

Børn og unge bruger dagligt mange timer i forskellige typer af fællesskaber, som hver især og tilsammen bliver den enkeltes betingelser for trivsel og læring. Fællesskaber er med andre ord det grundlag, ud fra hvilket den enkelte lever og udvikles.

Pædagoger spiller en afgørende rolle i forhold til at gøre vejene til fællesskabet åbne og inkluderende. De bidrager til at etablere læringsmiljøer og arbejder med klassen eller gruppen som et forpligtende og rummeligt fællesskab. Fællesskaber er på mange måder hjørnestenen i det pædagogiske arbejde.

Inkluderende læringsfællesskaber og deltagelsesmuligheder

Pædagogernes faglighed i fritid og skole har en stærk tradition for at skabe deltagelses- og handlemuligheder mellem børn og unge. Det er et stort og vedvarende arbejde at skabe rammer for, at børn/unge får øje på hinanden på nye og bedre måder. Pædagoger skal udnytte deres erfaringer fra fritidsinstitutionen i arbejdet med at få klassen til at fungere og således sikre, at der etableres inkluderende læringsfællesskaber for alle børn og unge – også i skolen.

Det er i fællesskabet, at børn og unge kan vise initiativ og være aktivt deltagende, samtidig med at fællesskabet skaber rum til alle og til nye relationer. Det er i fællesskabet, at der er mulighed for at afprøve sig selv, forskellige positioner, osv. men også der, hvor positioner og roller forhandles.

Pædagoger undersøger kontinuerligt fællesskabernes sociale logik, er i dialog herom, udfordrer dem og gør dem til genstand for pædagogisk intervention. De skal arbejde med disse dynamikker og kan derved lokalisere spændinger, fastlåsthed og bevægelser. Desuden skal de arbejde aktivt med dannelse af nye grupperinger, hvor de deltagende børn og unge tilbydes nye positioner og opgaver overfor hinanden. Med afsæt i den pædagogiske tradition handler det om en faglighed, der er i stand til at skabe og gribe 'frister'. Altså steder, hvor børn og unge kan spejle sig i hinanden, afprøve sig selv og udvikle fantasien.

Børn og unge som medskabere

At være sammen om noget er afgørende for pædagogers praksis og samvær med børn og unge. Fællesskaber handler på den måde også om at skabe noget sammen.

Når pædagoger arbejder med 'det fælles tredje', handler det om, at børn og unge i fællesskab med de voksne løfter og løser en given opgave. Det kan være kreative aktiviteter, fysiske aktiviteter, ture, indsamlinger etc. Det fælles tredje opstår i samspillet mellem mindst to aktører, og aktiviteten binder deltagerne sammen og har derfor betydning for udvikling af fællesskabet. Det betyder noget at være sammen om noget, og det skaber mulighed for, at relationer mellem børn og unge og pædagoger forstærkes i fordybelsen af den givne aktivitet. Pædagogers arbejde med aktiviteter og det fælles tredje styrker samtidig de praktiske kompetencer og understreger det brede lærings syn, som pædagoger arbejder ud fra – også i skolen.

Opsummering

- Pædagoger arbejder alsidigt og varieret med børns og unges sociale relationer ved blandt andet at give mulighed for at afprøve og udforske (nye) steder, fællesskaber, muligheder og hinanden.
- Pædagoger er medskabere af inkluderende læringsfællesskaber.
- Pædagoger ved noget om børns og unges lege og samvær og arbejder med at understøtte og berige dette.
- Pædagoger arbejder med forskellige børne- og læringsfællesskaber på tværs af alder.
- Pædagoger er opmærksomme på, at fritidsinstitution og skole rummer forskellige fællesskabsmuligheder, der har betydning for trivsel og læring.

Kerneområde 2: Relationer

For pædagoger i fritid og skole er arbejdet med relationer mangesidet. Det handler om indbyrdes relationer: mellem børn og unge, mellem børn, unge og pædagoger, mellem pædagoger og forældre, mellem pædagoger og lærere og til andre professioner.

Relationer på tværs

Det er en del af den pædagogiske faglighed, at pædagogerne placerer sig strategisk og fysisk tæt på de børn og unge, der oplever vanskeligheder i deres sociale relationer. Pædagogerne udforsker, hvad der er i spil og inddrager deres viden i forståelsen af det. Ved at anvende dialog som redskab til relationsarbejdet bliver det væsentligt for pædagoger at have deres nysgerrige indblanding, ligesom de har mulighed for at bevæge sig på tværs af fritids- og skolearenaen og derved skabe sammenhænge både for sig selv og i børnenes og de unges liv. At pædagogen kender børnene og de unge i både fritids- og skolekontekst, bidrager til et helhedssyn på barnet/den unge. Det giver eksempelvis pædagogen mulighed for at bruge sin viden om deres interesser fra fritiden til skolen og omvendt til at motivere til læring og til at styrke de sociale kompetencer.

At skabe rammer for, at børn og unge kan mødes på tværs af alder, køn og etnicitet, er et særligt fokus for pædagoger. De er meget opmærksomme på at spotte, om et barn eller en ung er på kanten af fællesskabet. Især fritidsinstitutionerne har med deres muligheder for at skabe rammer på tværs af alder, køn og etnicitet en særlig mulighed for igennem fællesskabende aktiviteter at arbejde med at nedbryde uhensigtsmæssige kategoriseringer.

Legende samvær

Arbejdet med børns og unges sociale relationer skal sikre muligheden for at være sammen på mange forskellige måder samt afprøve og udforske steder og hinanden. Her indgår legen som et afgørende redskab. Kendskab til legen og dens væsen spiller derfor en afgørende rolle i pædagogers faglighed. Pædagoger skal være i stand til at understøtte, berige og indgå i legen og bl.a. bruge den som redskab til, at børn og unge lærer sig sociale koder og normer for samvær. Når børn og unge leger, øver de social fleksibilitet, de lærer at reflektere over sig selv i forhold til andre og afprøver sig selv i forskellige roller og positioner. Legen er et af pædagogernes redskaber til at sikre, at børns og unges forskellige erfaringer på sigt integreres til en sammenhængende helhedsforståelse.

Gennem legende samvær omkring det fælles tredje skabes der også læringsmiljøer, som er præget af variation og bevægelse, og som kan bidrage til faglig læring både i skole og fritid.

Det professionelle relationsarbejde

I pædagogfagligheden er den professionelle relation en bevidsthed om, at den måde, som pædagogen ser, bekræfter og svarer børn og unge på, er afgørende for, hvordan de opfatter sig selv og handler i overensstemmelse hermed. I korte træk handler det om at møde dem med åbenhed og kunne lytte til, både hvad de siger og oplever, samt reflektere ligeværdigt over det.

Relationsarbejdet handler eksempelvis om at tale med børn og unge om hverdagsting og føre samtaler, som bygger på en gensidig tillid og en fælles optagethed af noget, og hvor pædagogen bevidst lader autoritetsforholdet træde i baggrunden i samtalen.

” Jeg positionerer mig bevidst åbent og nysgerrigt, så jeg ikke taler til børn og unge, men med børn og unge om noget, der er betydningsfuldt for dem.”
(pædagog i indskolingen).

Pædagogers faglige blik for, hvordan børn og unge skaber alliancer og forhandler deres deltagelse og venskaber, handler om en faglig forståelse og forholdemåde i arbejdet med deres indbyrdes relationer. Hos pæagoger tager fagligheden i denne sammenhæng afsæt i, hvordan deres forståelser af børns og unges personligheds- og sociale udvikling er, hvilket har afgørende betydning for relationsarbejdet.

Forældresamarbejde

Når det handler om at bygge bro mellem skole og hjem, er der fokus på at skabe gode relationer til forældrene og at opbygge et godt samarbejde med dem. Samarbejdet skal matche familiens behov, ressourcer og forudsætninger. Men det handler også om at få forældrene til at indgå i relationer til andre forældre – de skal kunne fungere som en gruppe. Forældrene er en væsentlig samarbejdspartner, når det handler om at skabe de bedste betingelser for børnenes og de unges trivsel og sikre de bedste betingelser for fællesskaber. Pæagoger har et ansvar i både fritids- og skolearenaen for at samarbejde med forældrene om børnenes og de unges trivsel, læring, dannelse og udvikling.

Opsummering

- Pæagoger samarbejder med forældrene om børns og unges trivsel, udvikling og læring.
- Pæagoger skaber rammerne for, hvor børn og unge kan mødes på tværs af alder, køn og etnicitet, og bidrager derved til at nedbryde kategorier.
- Pæagoger arbejder med legen som redskab til, at børn og unge lærer sociale koder og normer for samvær, og skaber læringsmiljøer præget af variation og bevægelse.
- Gennem arbejdet med relationer bidrager pæagoger til børns og unges identitetsudvikling og alsidige personlige dannelse.

Kerneområde 3: **Trivsel**

” Vi ser og oplever børn og unge i mange forskellige sammenhænge, og denne viden bruger vi, når vi skal tilrettelægge aktiviteter og tilbud til børn og unge. Her skal vi være fleksible. Når børn for eksempel vælger aktiviteter fra, er vi optagede af, hvorfor og hvad der skal til for at tiltrække de børn, vi vil lave tilbud til.”
(Pædagog i udskolingen)

Trivsel handler om, hvordan det enkelte barn oplever at have det, og hvordan det føler sig tilpas. At trives handler grundlæggende om det enkelte barns og den unges oplevelse af selvværd og selvtillid.

Børn og unge handler ud fra intentionen om at være med og være en del af et fællesskab. Trivsel i fritid og skole hænger uløseligt sammen med, hvorvidt man som barn eller ung er en del af et fællesskab, hvor man føler sig accepteret og respekteret. En stor del af pædagogers arbejde handler om at få øje på de børn, der viser tegn på mistrivsel, og forsøge at finde ud af, hvad der kan ligge til grund for dette.

Trivsel og læring

Både i fritiden og i skolen har pædagogers viden om trivsel betydning for børns og unges læreprocesser. Her kommer pædagogfagligheden i spil i forhold til, hvad der skal til trivselsmæssigt, for at barnet eksempelvis kan rette fokus mod faglige processer og læreprocesser generelt. Det har pædagoger i høj grad mulighed for at arbejde med. De har en særlig viden om børns og unges trivsel, læring og udvikling. De kender dem i forskellige arenaer, over tid og i deres nære relationer såsom familien.

Når pædagoger i fritid og skole arbejder med børns og unges trivsel og læring, er det ofte med en legende og eksperimenterende tilgang, så læringens indhold og form giver mening for børn og unge. Arbejdet med trivsel og læring knyttes også sammen, når pædagogerne sammen med børnene og de unge arbejder med temaer som eksempelvis venskaber, sorg eller sociale kompetencer. Det kan ske såvel i fritidsinstitutionen som i den understøttende undervisning.

Tillid

Når børn eller unge ikke trives, kan pædagoger gennem den tillid, de har opnået hos barnet eller den unge, bidrage til at finde ud af, hvad der ligger til grund for mistrivslen, og på den baggrund prøve at skabe nye rammer, der hjælper barnet eller den unge. Det kan både være lidt større indsatser i samarbejde med eksempelvis PPR eller SSP, eller det kan være små handlinger i det daglige, hvor pædagogen gennem små justeringer i lege eller aktiviteter bidrager til, at børn eller unge oplever højere trivsel.

” Min klasses dansklærer kom engang hen til mig og udtrykte bekymring over en pige, som ingenting sagde i timerne. Når der skulle analyseres tekster og film, som de andre unge var meget optagede af, oplevede læreren, at hun meldte sig ud og ikke var en del af det fortolkningsfællesskab. Jeg blev nysgerrig på, hvad det handlede om, og i en samtale udtrykte pigen bekymringer om ikke at være god nok, at have svært ved at sige noget højt i klassen og en angst for at blive grinet ad og sige noget forkert. I forhold til mundtlighed i klassen var hendes selvtillid på et meget lille sted. Jeg vidste, at hun var super god til at tegne og udtrykke sig i billedsprog, så i klubben brugte jeg danskfagets tekster som oplæg til et tegneværksted, og vi fik gode snakke om teksterne den vej rundt. Det smittede positivt af på analysearbejdet ovre i skolen, og dansklæreren fortalte, at pigen nu åbnede munden flere gange i en time.” *(Pædagog i udskolingen)*

Pædagogers trivselsarbejde skal derfor også bestå af en tillidsopbygning, der både kan give særlige handlemuligheder, men som også giver en særlig viden, der kan gavne børnene og de unge.

Opsummering

- Pædagoger arbejder målrettet med børns og unges trivsel og understøtter derved deres læreprocesser.
- Pædagoger opbygger tillid og tryghed for at sikre alle børns og unges deltagelse og trivsel i fællesskaber.
- Pædagoger bidrager med deres indsigt om børns og unges trivsel på tværs af forskellige arenaer og i det tværprofessionelle samarbejde.

Kerneområde 4: **Dannelse**

” Det er vigtige dannelsesprocesser, som de skal have lov til at øve sig i, og så er vi der, hvis det går i hårdknude. Det er en grundlæggende del af vores faglighed at skabe fællesskaber, der ikke udelukker nogen. Her skal vi være forbilleder og rollemodeller og vise, hvad solidaritet er.” *(Pædagog i udskoling)*

Pædagoger har en helt særlig viden om børn og unge og de fællesskaber, de indgår i, men i høj grad også om det enkelte barn og/eller den unge, som de har med at gøre. Det har de, fordi de tilbringer tid sammen med dem i flere forskellige arenaer og sammenhænge, møder dem i overgange fra fritid til skole, i skolens overgange (fra indskoling til mellemtrin til udskoling), i overgange fra fritidsinstitutioner til hjemmet eller andre foreningsbaserede fritidsaktiviteter eller i overgange fra dagtilbud til fritidsinstitution..

Ingen andre professionelle end pædagogerne følger børnene og de unge der, hvor de bevæger sig, altså på tværs af lokationer, institutioner og arenaer. Pædagogerne har derfor en helt unik viden om deres alsidige udvikling, sociale kompetencer og dannelse.

Dannelse til ansvar, fællesskab og medbestemmelse

Pædagoger spiller en væsentlig rolle i forhold til børns og unges demokratiske dannelse, trivsel og læring. Arbejdet med deres fællesskaber indeholder et vigtigt dannelsesaspekt, nemlig dannelse til demokrati og demokratiske spilleregler. Derfor er det afgørende, at børn og unge har indflydelse på beslutningsprocesser i de fællesskaber, som de indgår i, ligesom pædagogers faglighed har sigte på at værne om deres fristeder samt deres mulighed for med- og selvbestemmelse.

I det arbejde, som pædagogerne dagligt varetager, handler det om at styrke børns og unges evne til og mulighed for at påtage sig ansvar, at lære dem at indgå i forpligtende fællesskaber og at styrke udviklingen af deres selvstændighed og handlekompetencer. På den måde bidrager pædagogerne til deres personlige og demokratiske dannelse.

I arbejdet med fællesskaber handler det om at give børn og unge et godt udgangspunkt for at tage stilling og ikke mindst at skærpe deres opmærksomhed og dømmekraft. I fællesskaber skal der findes frem til kompromiser, der tager hensyn til forskellige synspunkter. Her er både relationer og kommunikation væsentlige elementer i arbejdet, der sigter mod udvikling af medborgerskab og demokratiske kompetencer til at kunne give udtryk for egne perspektiver og opnå reel og relevant medindflydelse. Det er pædagoger forpligtede til at forberede børn og unge på.

I fællesskaberne øver børn, unge og voksne sig i dialogen og arbejder for, at ALLE tillægges betydning og dermed oplever sig som unikke og værdifulde.

Gennem fælles deltagelse med pædagogerne indføres børn og unge i basale og praktiske færdigheder og gøremål i forbindelse med eksempelvis madlavning, rengøring, hygiejne og håndarbejde. Der er altså tale om, at pædagoger arbejder med dannelse med et bredt sigte, men som i bund og grund handler om at styrke børnenes og de unges kompetencer til både at kunne få øje på og mestre de rettigheder, muligheder og forpligtelser, der knytter sig til det at blive en fuldgyldig medborger.

Indsigt i børns og unges interesser

Pædagogers faglighed retter sig mod viden om og kendskab til børnenes/de unges alsidige udvikling og med en faglighed, der følger dem på tværs af arenaer og over tid. Derudover handler det om en interesse og forståelse for, hvad de er optagede af og interesserer sig for og at det bruges aktivt i interaktionen og kommunikationen.

At kunne vise interesse for, hvad der optager børn og unge, er typisk for pædagogers faglighed og baserer sig på interesse for børn og unge som mennesker i verden. En sådan interesse skaber tillid og tryghed i samværet og relationen og kan have afgørende betydning i situationer, hvor der er opstået problemer for eller omkring barnet eller den unge. Når pædagoger engagerer sig i og viser børns og unges interesser opmærksomhed, føler børnene og de unge sig ikke bare hørt og set, men også anerkendt og værdifulde.

Tæt på – og på afstand

Ligesom pædagogers faglighed handler om at være tæt på og vise interesse for, hvad der optager børn og unge, handler det lige så meget om at vide, hvornår man skal være på afstand. Det kan eksempelvis handle om at se betydningen af deres muligheder for fristeder, hvor de kan spejle hinanden og udvikle fantasien uden vokseninitierede aktiviteter og fællesskaber. I sådanne tilfælde handler det om at værne om deres fristeder og om deres selvbestemmelse. Det er klart, at rammerne for, om man er tæt på eller på afstand, er forskellige, afhængig af om man er i fritids- eller skoledelen. Det er særligt i fritidsdelen, at der er mulighed for at være alene og have fri tid. Den viden, pædagoger har om børn og unge på tværs af arenaer, bruger de aktivt i vurderingen af, hvornår de skal stå til rådighed, hvornår de skal intervenere, hvornår de skal være på afstand, og hvornår de skal være lidt tættere på uden at intervenere. Disse vurderinger har betydning for den demokratiske dannelse og for medbestemmelse og selvbestemmelse. Den pædagogiske refleksion over, hvornår der arbejdes på den ene eller den anden måde, er helt central, hvorfor det også er vigtigt at formålsbestemme og rammesætte alle aktiviteter.

Arbejdet med fællesskaber handler således om at indføre børn og unge i en kultur og dens demokratiske spilleregler. Derfor er det afgørende, at de har indflydelse på beslutningsprocesserne i de fællesskaber, de indgår i, ligesom pædagogernes faglighed har sigte på at værne om børnenes og de unges fristeder og selvbestemmelse. Når pædagoger i fritid og skole arbejder med at skabe fristeder, handler det om at holde sig i nærheden og være spilbar hele tiden.

Opsummering

- Pædagoger arbejder med børns og unges personlige og demokratiske dannelse på tværs af arenaer og over tid, bl.a. gennem arbejdet med demokratiske spilleregler og med- og selvbestemmelse.
- Pædagoger interesserer sig for det, som børn og unge er optagede af – dette for at skabe tillid og tryghed i samværet og relationen. Det bidrager til et mere nuanceret syn på børnene og de unge og kan fx i skolen styrke deres læring.
- Pædagoger har en udvidet indsigt i børns og unges levede liv, og når dette bringes i spil bidrager de til børnenes og de unges trivsel og læring i samarbejdet med lærerne og andre professioner.

Brug pædagogfagligheden

Pædagoger har en afgørende betydning for, at der sikres fokus på børns og unges trivsel og dannelse både i fritids- og i skoledelen. Når pædagogers faglighed bringes i spil, er der en særlig opmærksomhed på, hvad der er vigtigt for børn og unge.

I tilgangen til arbejdet med børn og unge i alderen 6-18 år tager pædagogers faglighed afsæt i et menneskesyn, der handler om, at børn og unge har bevidsthed, intentioner og vilje, og at de er i stand til at påtage sig ansvar. Den form for pædagogisk tilgang handler om en faglighed, hvor pædagoger forholder sig åbent og nysgerrigt til det, som børn og unge interesserer sig for – sammen med børn og unge.

Både i fritid og skole er der en opmærksomhed på aktiviteter, der styrker børns og unges motivation, læring, trivsel og lyst (til at lære). Særlig vigtig er denne opmærksomhed for børn, der har svært ved dele af undervisningen, og som har behov for at blive særligt motiveret, hørt og lyttet til.

Pædagogers faglighed i fritid og skole er central

Engagement i, interesse for og kendskab til børns og unges liv er en central del af den pædagogiske hverdag, og pædagogerne arbejder ofte med at engagere børn og unge direkte i forhold til at formidle deres kompetencer i fællesskabet. Pædagogernes faglighed skaber rum for forskellige fællesskabsmuligheder i såvel fritid som i skole. Det sker på tværs af alder, køn og etnicitet og med fokus på, hvad børn og unge er gode til, og hvad de bøvler med, for derigennem at sikre, at alle har mulighed for deltagelse. Det gør pædagoger blandt andet ved at skabe læringsmiljøer præget af variation og bevægelse, og hvor kreativitet, samarbejde og praktiske kompetencer fremmes.

Det er helt centralt, at den faglighed, som pædagoger repræsenterer i såvel fritid som i skole, kommer til udtryk som en nysgerrig, udfordrende praksis, der tager afsæt i det liv, som børn og unge lever. Når pædagoger arbejder på tværs af fritid og skole, har de en helt særlig adgang til de skiftende arenaer, der udgør et børne- og ungeliv.

Med fokus på pædagogernes betydning i et hverdagslivsperspektiv bliver etablering af sammenhæng og rytme i hverdagen – og i børns og unges liv – en central del af pædagogfagligheden. Derfor har pædagogerne i arbejdet med børn og unge og deres forskellige problematikker brug for en detaljeret viden om de situationer og livssammenhænge, der udgør deres livsrum.

Det gode børne- og ungeliv kræver altså pædagoger, der vægter tryghed og trivsel – pædagoger, der kan se verden fra børnenes og de unges perspektiv, og som tør følge deres initiativer. Det betyder, at der er behov for at sikre de vilkår og kompetencer, der gør:

- At pædagoger kan arbejde for, at alle børn og unge oplever sig som en del af et meningsgivende fællesskab.
- At pædagoger kan udvikle og arbejde med børns og unges relationskompetencer og dannelse.
- At pædagoger har blik for, hvornår børn og unge har brug for voksenfri tid, men på samme tid også være tilgængelige.
- At pædagoger kan se, hvornår børn og unge ikke trives, og har et repertoire af handlemuligheder for at øge trivslen.
- At pædagoger kan igangsætte aktiviteter ud fra pædagogiske og didaktiske formål, der understøtter børns og unges udvikling og læring.
- At pædagoger kan begrunde og bringe deres viden om børn og unge i spil i tværprofessionelle og tværsektorielle samarbejder.

For fremadrettet at udvikle og understøtte det gode børne- og ungeliv peger vi i Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole på, at pædagoger, der arbejder på tværs af fritid og skole, bidrager med deres faglighed i forhold til arbejdet med:

- Børns og unges leg og samvær.
- Børns og unges inkluderende fællesskaber og relationer.
- Børns og unges lyst og motivation.
- Børns og unges deltagelsesmuligheder og medbestemmelse.
- Refleksion over pædagogisk praksis og muligheder for tværprofessionelt samarbejde.
- Alternative læringsmiljøer.
- Forældresamarbejde.

Hvordan udnyttes potentialet i pædagogers faglighed?

Arbejdet med **Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole** peger ligesom flere studier af feltet på, at der er et stort og til dels uforløst potentiale i pædagogfagligheden. Ikke mindst fordi pædagogfagligheden er gennemgående i både skole og fritid. Når pædagogfagligheden sættes i spil i skolens strukturerede læringsfællesskaber og i fritidens sociale fællesskaber på tværs af alder, bidrager den til børnenes og de unges inkluderende fællesskaber, trivsel, læring og personlige dannelse, men også til et stærkere forældre-samarbejde og tværprofessionelt samarbejde.

Der bør fortsat arbejdes med nedenstående elementer for at få det bedst mulige ud af det store potentiale, der findes i pædagogfagligheden i fritid og skole:

- Kommunerne skal sikre, at fritidsinstitutionerne har rammer og vilkår, der sikrer de fornødne pædagogiske ressourcer. Kvaliteten af fritidsinstitutionerne er tæt forbundet med pædagogernes arbejde i skolen.
- Skoler og kommuner skal til stadighed være nysgerrige på pædagog- og lærersamarbejdets fortsatte udvikling og turde udnytte de forskelligheder, der er. Det skal understøttes strukturelt af eksempelvis samarbejdsaftaler mellem skoler og klubber.
- Pædagoger skal fortsat gribe den mulighed, de har fået, for at bruge deres viden på tværs af to arealer. Pædagogerne skal blandt andet med dette grundlag i hånden være tydelige om, hvordan deres faglighed bringes i spil i skolen.

Med **Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole** i hånden, har du som pædagog, lærer, skoleleder eller pædagogisk leder på skoler og i fritidsinstitutioner et redskab til at skabe retning i de fagprofessionelles daglige arbejde og sikre en optimal synergi mellem professionerne – især pædagoger og lærere. Du kan komme tættere på de faglige refleksioner i den pædagogiske profession, i det tværprofessionelle samarbejde og i mødet med forældrene. Du har muligheden for at sikre et børne- og ungeliv, der vægter alsidig dannelse, trivsel og læring.

Bibliografi

- Andersen, R., & Krab, J. (Nr. 1 2016). *De vælter sig i vandet og er pjaskvåde; Pædagogiske orienteringer mellem fritidspædagogiske traditioner og skolens lærermodel*. Unge Pædagoger.
- Bjerg, H., & Vaaben, N. (2015). *At lede efter læring; ledelse og organiseringer i den reformerede skole*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Broström, S. (2017). *Didaktik for skolepædagoger; Pædagoger i skolen*. Latvia: Hans Reitzels Forlag.
- Dahl, M. (2014). *Fritidspedagogers handlingsrepertoar; pedagogisk arbejde med barns olika relationer*. Linnaeus University press.
- Gravesen, D. T., & Thomsen, L. (Årgang 35, nr. 102 2015). *Pædagogens rolle i den nye folkeskole – en ny professionsidentitet?* KVAN.
- Gulløv, J. (nr. 2 2017). *Dømmekraft i pædagogisk arbejde. Refleksioner over dilemmaer og retfærdiggørelser*. Dansk pædagogisk tidsskrift.
- Hansen, H. R. (2014). *Fællesskabende didaktikker*. Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, s. Blå Serie.
- Hedegaard-Sørensen, L. (2017). *Pædagogers bidrag til samarbejdet med lærere i skolen*. I K. E. Petersen, & T. Erlandsen, Pædagogen som myndighedsperson: En grundbog. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Højholdt, A., Ardahl, L., Blaabjerg, B., Nichelsen, A., & Højmark, U. (2015). *På kanten af skolen: Skoletilknytning og forebyggelse i et ungeperspektiv*. København: Det kriminalpræventive råd.
- Højholdt, A., Blaabjerg-Hansen, B., Arndal, L., Johannesen, R. M., & Stein, S. L. (2017). *Samskabende pædagogik – mod nye deltagelsesmuligheder for børn og unge på kanten*. BUPL/VIA/Metropol.
- Højholdt, A., Hersom, H., & Sederberg, M. (2012). *Det gode samarbejde*. BUPL.
- Højholt, C., Kousholt, D., & Stanek, A. H. (2014). *Fritidspædagogik, faglighed og fællesskaber*. Frederikshavn: Dafolo.
- KVAN. (2015). *Læreren og Pædagogen*. KVAN.
- Lærere og pædagogers samarbejde om undervisningen*. © 2017 Danmarks Evalueringsinstitut
- Madsen, L., & Tofteng, D. (2017). *Pædagogen i skolen*. Professionshøjskolen UCC.
- Rasmussen, B. M., Okkels, E., Kvist, B., Rixxi, D., & Myssen, M. H. (2016). *Kulturelle udtryksformer og æstetiske læreprocesser*. Esbjerg: UCSyd.
- Smedsplass, J. (2016). *Kvalitet i SFO; å være en varm og tydelig voksen i arbeidet med barn*. Gyldendal.
- Stanek, A. (2011). *Børns fællesskaber og fællesskabernes betydning*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Tanggaard, L. (2017). *Skolens formål - mellem målstyring og kreativitet*. KVAN.

Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole

Af Trine Ankerstjern og
Mette Høgh Stæhr

B U P L

November 2018

BUPL – Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund
bupl.dk